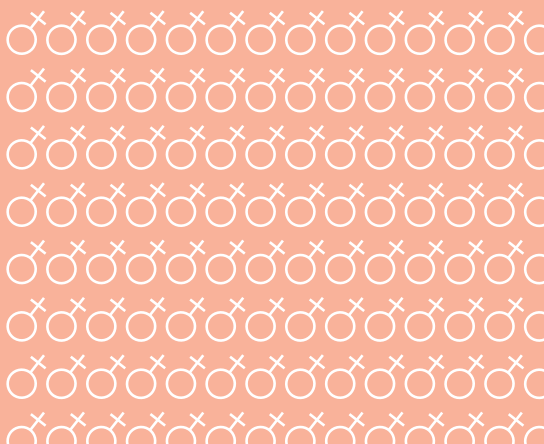
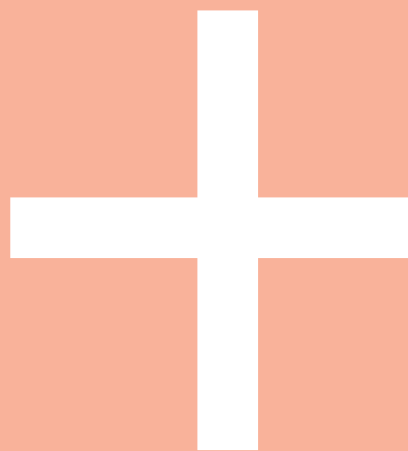
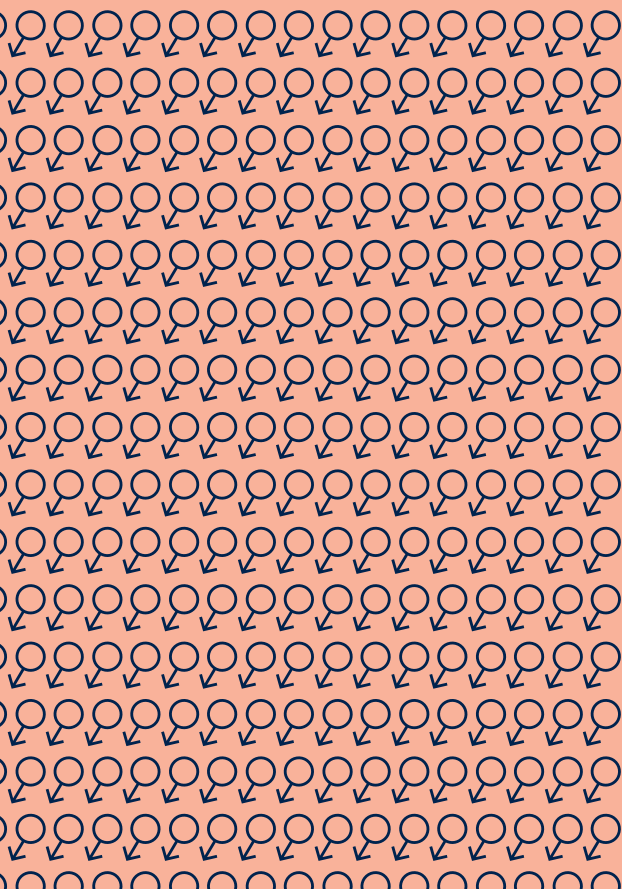

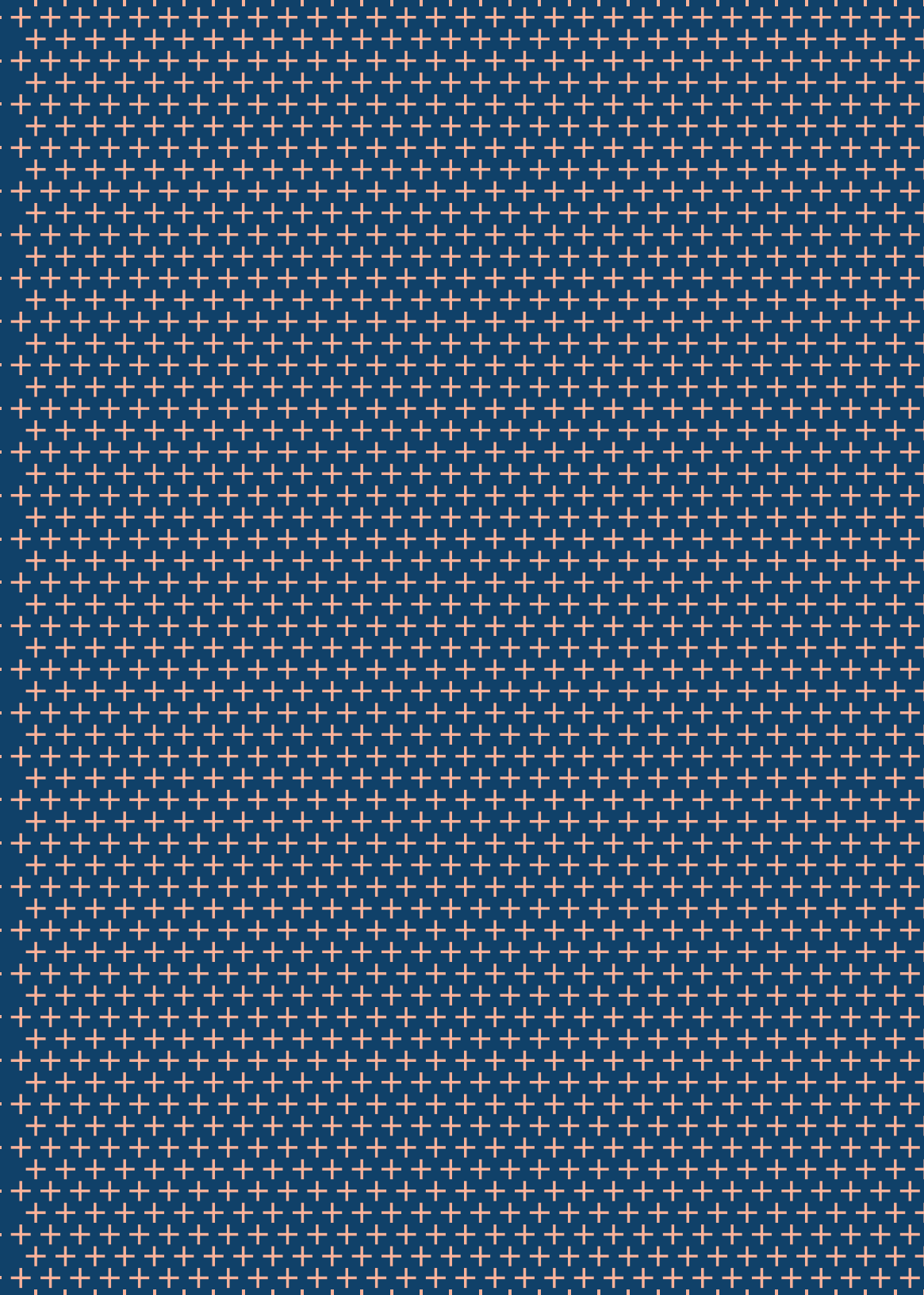

FÓRUM 50%

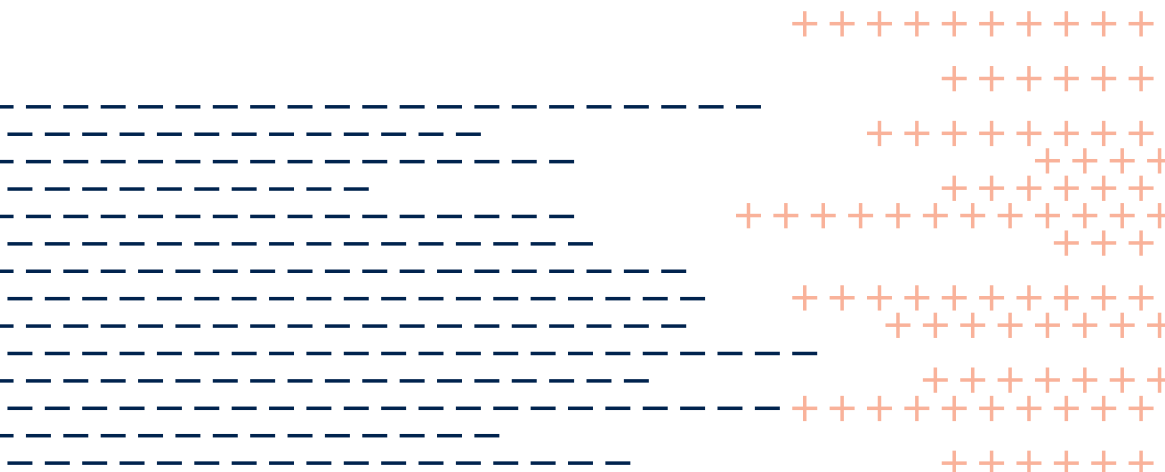
Hlavou proti zdi aneb Jak na prosazování genderové rovnosti v ČR

Jana Smiggels Kavková, M.A.

OBSAH

1. Teorie a nástroje vhodné pro advokační práci	4
2. Legislativní proces a způsoby jeho ovlivňování	9
3. Systémové ukotvení rovnosti žen a mužů	15
4. Financování genderové rovnosti v ČR	20
5. Historie prosazování genderové rovnosti v ČR	22
6. Aktuální data k genderovým nerovnostem	24
Zdroje a doporučená literatura	30

ÚVOD

Za třicet let od Sametové revoluce se česká společnost hodně změnila. Progresivní vývoj, jehož jsme svědky, se ale bohužel v oblasti genderové rovnosti projevuje jen pomalu. Řadu změn se sice podařilo po velkém úsilí vybojovat (např. v oblasti domácího násilí a násilí na ženách), některé se však i nadále zdají nedosažitelné (např. svobodná volba místa a způsobu porodu). Česká republika se v posledních letech na žebříčku genderové rovnosti, sestavovaném Světovým ekonomickým fórem, propadá: letos skončila na 78. místě¹. V poslední době navíc čelíme spolu s dalšími zeměmi v našem regionu velkému konzervativnímu tlaku a snaze o omezování práv žen. Situace v České republice rozhodně není zdaleka tak dramatická, jako třeba v Maďarsku nebo Polsku, ale například hlasitý odpor k ratifikaci Istanbulské úmluvy je důkazem, že i u nás se vede „válka proti genderu“.

Cílem této publikace je **poskytnout organizacím usilujícím o rovnost žen a mužů návod, jak potřebné změny prosazovat**. Každá kapitola proto obsahuje konkrétní příklady z praxe. První kapitola poskytuje teoretický základ, ale i konkrétní nástroje k naplánování advokační práce. Druhá kapitola popisuje fungování legislativního procesu a možnosti, jak se do něj můžete zapojit. Třetí kapitola vás provede systémem podporujícím genderovou rovnost v ČR, relevantními zákony a strategickými dokumenty. Čtvrtá kapitola stručně shrnuje, jaké finanční zdroje v ČR bývají dostupné na financování genderové rovnosti. Pátá kapitola poskytuje přehled o tom, jak se prosazování genderové rovnosti vyvíjelo po Sametové revoluci. V šesté kapitole a na konci publikace naleznete užitečná data, zdroje a odkazy na další literaturu.

1.

Teorie a nástroje vhodné pro advokační práci

Prosazování genderové rovnosti je jednoznačně prosazováním systémové změny, proto je nutné k němu takto i přistupovat. Lobbying a advokační práce jsou pak nástroji, jak této změny dosáhnout. Pro lepší pochopení konkrétních lobbyingových aktivit je ale důležité vyjasnit si základní teoretická východiska. Právě teorie systémové změny nám poskytuje jasný rámec a strukturu, a tím napomáhá lépe naplánovat a strukturovat advokační práci.

Systémová změna je časově náročný proces, což je dobré mít na paměti, a je třeba se nenechat odradit, když prosazování změn trvá příliš dlouho. Je to zkrátka běh na dlouhou trať. A v případě změn postojů veřejnosti k otázce rovnosti žen a mužů se může oprávněně zdát, že vývoj jde někdy spíš dozadu než dopředu. Tomu se budeme věnovat v páté kapitole.

Co je systémová změna

Co se týče definice systémové změny, vycházíme z konceptu organizace Ashoka², na který navazuje i čerstvě publikovaná příručka o advokační práci od Nadace OSF³. V čem spočívá systémová změna:

- usiluje o změnu, posun nebo transformaci struktur, zvyků, myšlení, mocenské dynamiky a pravidel;
- zaměřuje se na jejich příčiny, ne na příznaky;
- spolupracují na ní rozmanité skupiny aktérů;
- může probíhat na lokální, celostátní nebo globální úrovni; jejím cílem je dosáhnout trvalého zlepšení společenských problémů.

Pokud chcete docílit systémové změny, musíte pracovat na více úrovních a kombinovat různé druhy aktivit. Jedná se o úroveň:

- **individuální**
- **systémovou**
- **společenskou**

Jelikož společenský problém, který řešíte, i jeho příčiny se projevují v těchto třech rovinách, musí se na ně zaměřit i vaše řešení.

Příklad

Problém nízkého zastoupení žen v politice je způsoben překážkami na rovině individuální (ženy obtížně sladují soukromý a veřejný život, mají méně času, mají nižší sebedůvěru), společenské (předsudky vůči ženám, politika je vnímána jako mužský svět) a systémové (fungování politických stran či sestavování kandidátek ženy znevýhodňuje). Pro vyšší zastoupení žen je třeba podporovat a posilovat političky (úroveň individuální), měnit postoj veřejnosti pomocí kampaní a osvěty (úroveň společenská) a prosazovat změny politického systému, např. přijetím kvót (úroveň systémová).

Analýza systému: Teorie pěti R

Než začnete plánovat lobbingové aktivity, důkladně se zamyslete nad tím, který systém chcete měnit a jak přesně tento systém funguje. Dobrým nástrojem pro analýzu je **teorie pěti R – The 5Rs Framework**, se kterou pracuje agentura USAID⁴.

Co stojí za pěti R:

Rules/pravidla: zákony, vyhlášky či metodiky určující fungování systému a jejich tvůrci

Roles/role: kdo jsou hlavní aktéři a jaké jsou jejich role v systému

Relationships/vztahy: jaké jsou vztahy mezi aktéry v systému

Resources/zdroje: jaké jsou ekonomické, lidské a další zdroje

Results/výsledky: jaké výsledky systém vytváří

Příklad

Svobodná volba místa a způsobu porodu je zásadní téma, které ženské organizace prosazují marně už dlouhé roky. Změna cílí na dílčí oblast zdravotnického systému – oblast porodnictví. Pro tento systém jsou důležité nejen zákony, ale i vyhlášky vydávané Ministerstvem zdravotnictví (např. vyhláška o zdravotnických zařízeních znemožňující porodním asistentkám výkon profese mimo porodnice), dále pak standardy pro práci porodních asistentek či praxe v jednotlivých porodnicích, ale i doporučení Světové zdravotnické organizace či pravidla Evropské unie (porodní asistence je totiž profese regulovaná na úrovni EU). Důležitými aktéry jsou úředníci Ministerstva zdravotnictví v čele s ministrem, lékaři/ky – porodníci, porodní asistentky, zdravotní pojišťovny, porodnice, rodičky, NNO, ale i politici a média. Příčinou obtížného prosazování změn v této oblasti je značný vliv klíčových aktérů, zejména lékařů, kteří se změnám brání. V oblasti vztahů mezi aktéry jsou změny blokovány například nerovným postavením porodních asistentek a dále naprostou marginalizací samotných rodiček, které by přitom měly coby příjemkyně porodnické péče hrát zásadní roli. Z hlediska zdrojů je důležité, zda a jakým způsobem je péče hrazena. V současné chvíli není péče samostatných porodních asistentek hrazena z veřejného zdravotního pojištění a z důvodu vysokých pokut nemohou porodní asistentky ani asistovat při porodech mimo zdravotnická zařízení. Výsledkem takového systému je nerespektování práv rodiček, které nemají možnost svobodně rozhodovat o místě a způsobu porodu, výskyt tzv. porodnického násilí, ale i závažná rizika pro rodičky, které při porodech doma nemají k dispozici odbornou pomoc.

Analýza aktérů

Důležitým krokem, který byste určitě neměli vynechat, je analýza aktérů, kteří jsou součástí systému. Zamyslete se nad tím, kdo všechno je zapojen do problému, který chcete řešit, ale nezapomeňte ani na ty hráče, které byste mohli zapojit. Při analýze aktérů se zaměřte na dva aspekty:

- Jak velký vliv (formální i neformální) má daný aktér?
- Jaký je jeho postoj k tématu? Je to váš (potenciální) spojenec, nebo naopak odpůrce?

Čím vlivnější jsou vaši odpůrci, tím obtížnější bude změnu prosadit. Kromě aktérů s vysokým formálním vlivem, jako je např. premiér či ministři a ministryně, můžete využít podporu aktérů s velkým neformálním vlivem, což jsou například známé osobnosti a celebrity. Ideální je najít někoho, kdo má k tématu osobní vztah.

Pro systematickou analýzu aktérů můžete využít např. mapu klíčových hráčů, kterou popisuje advokační příručka Nadace OSF⁵. Přehledně si na jedné ose vyznačte, jaký je postoj aktéra k tématu, a na druhé ose zaznamenejte, jaký je jeho vliv. Dále u všech aktérů definujte, jakého cíle či změny chování u něj chcete dosáhnout.

Příklad

Již zmiňovaný příklad z oblasti porodnictví dobře ilustruje, jak zásadní je postoj klíčových aktérů a dosah jejich vlivu. Lékaři, kteří jsou zásadně proti liberalizaci českého porodnictví, mají velký vliv, a to jak formální, tak neformální, a těší se velkému společenskému respektu. Naopak rodičky a pacienti/ky v českém zdravotnictví dosud nebývají považováni za rovnocenné partnery, a tak je jejich vliv slabý.

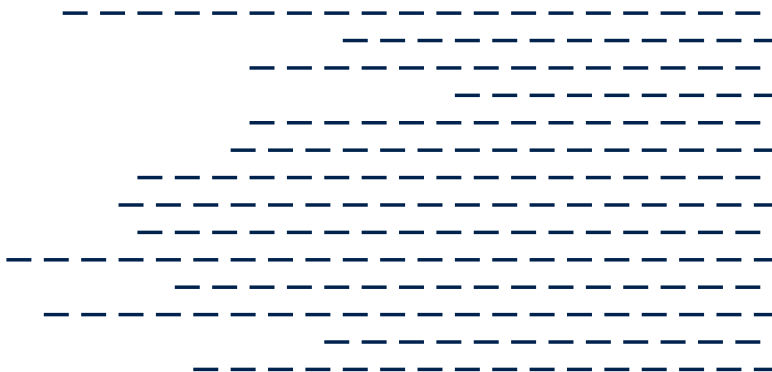
Co je advokační práce

Advokační práce označuje aktivity směřující k prosazování systémových změn. Lobbying je jen jedním z druhů advokační práce. Přístupů je celá řada a jejich ucelený přehled nabízí již zmíněná příručka vydaná Nadací OSF⁶:

- **Legislativní a lobbingové aktivity:** tvorba a připomínkování zákonů, strategií, standardů a vyhlášek. Patří sem i práce v poradních orgánech (Rada vlády pro rovnost žen a mužů) i osobní schůzky s politiky a jejich ovlivňování. (Příkladem je zapojení se do tvorby Strategie pro rovnost žen a mužů či souvisejících akčních plánů, tlak na ratifikaci Istanbulské úmluvy či definování standardů pro práci porodních asistentek.)
- **Zapojování veřejnosti:** motivace k podpoře změn, vytváření tlaku na přijetí změn, veřejné akce a happeningy (např. petice za přijetí Istanbulské

úmluvy, One Billion Rising, Světový týden respektu k porodu)

- **Komunikační a mediální aktivity:** kampaně, sociální sítě, blogy, články v médiích (např. tiskové zprávy u příležitosti Mezinárodního dne žen, vystupování v médiích)
- **Právní nástroje:** prosazování změn prostřednictvím soudů, včetně tzv. strategické litigace (např. žaloby rodiček za porušení svých práv, které se řešily na úrovni Evropského soudu pro lidská práva, nebo případy stíhání porodních asistentek, které zastavil až Ústavní soud)
- **Správní:** zapojování se do správních procesů (pro oblast genderové rovnosti není zásadní)

2. Legislativní proces a způsoby jeho ovlivňování

Jak funguje legislativní proces v ČR⁷ a kdy a jak ho můžete ovlivnit? Stručný návod, doplněný o konkrétní příklady, vám poskytne následující kapitola.

Legislativní proces v ČR

Legislativním procesem se označuje proces tvorby zákonů. Hlavní roli v něm hraje parlament, tedy Poslanecká sněmovna a Senát (zákonodárná moc), ale i vláda a jednotlivá ministerstva (výkonná moc). Do procesu se někdy zapojují i soudy (moc soudní), které hlídají ústavnost schválených zákonů. V případě rozporu s ústavou může Ústavní soud zákon zrušit⁸. Do legislativního procesu se zapojují ale i další aktéři a instituce. A zapojit se do něj můžete i vy.

Návrhy zákonů předkládá buď vláda ve formě vládních návrhů, nebo parlament, a to v podobě poslaneckých či senátních návrhů (podle toho, kdo je navrhl). Vládní návrhy zpravidla připravuje konkrétní ministerstvo, občas i několik ministerstev společně. Poslanecké či senátní návrhy mohou vytvářet a předkládat jednotliví poslanci/kyně či senátoři/ky nebo jejich skupina. Tomu, kdo návrh předloží, se říká **předkladatel**.

Vládní návrhy prochází nejprve tzv. **připomínkovým řízením**, ve kterém mohou ministerstva a další subjekty vznášet své námítky. Podle legislativních pravidel vlády, jednacího řádu vlády a obecných zásad pro hodnocení dopadu regulace by měl být každý zákon posouzen i z hlediska dopadu na rovnost žen a mužů⁹. Předkladatel (tedy ministerstvo, které je autorem návrhu) připomínky vypořádá a výsledný návrh pak projedná vláda. Po schválení vládou návrh putuje do **Poslanecké sněmovny**.

Tam je po zařazení na program schůze nejdřív projednán a načten v tzv. prvním čtení. Pokud návrh projde prvním čtením, je přidělen k projednání **konkrétnímu výboru**. Ve výborech, které jsou tematicky členěné, se odehrává většina odborné, obsahové práce. Jejich **jednání jsou veřejná**, přehled výborů a jejich schůzí naleznete na webu Poslanecké sněmovny. Po projednání ve výboru se návrh vrací do druhého čtení, kdy se o něm jedná a hlasuje na plenární schůzi Sněmovny¹⁰. Po jeho schválení následuje třetí čtení. Pokud je návrh schválen, je předán k projednání do Senátu.

Senát návrh projedná, a buď ho přijme beze změn, nebo ho přijme se změnami, v opačném případě ho zamítne. V případě, že je návrh změněn nebo zamítnut, vrací se zpět do Sněmovny, která ho musí znovu projednat. Sněmovna může Senát přehlasovat, a návrh tak může být nakonec přijat i přes zamítnutí Senátem. Posledním krokem v tomto procesu je podepsání zákona prezidentem.

Všechny projednávané zákony je možné nalézt na **webu Poslanecké sněmovny a Senátu**. Jejich schůze jsou veřejné a je také možné sledovat přenosy z jednání. Na stránkách parlamentu naleznete i záznamy z jednání (stenoprotokoly) a záznamy o hlasování, které je až na výjimky rovněž veřejné. Veřejné jsou i kontakty na všechny poslance/kyně a senátory/ky¹¹.

Poslanecké a senátní návrhy procházejí podobným procesem jako ty vládní. I tyto návrhy projednává vláda a vydává k nim své stanovisko. Nezávisle na tomto stanovisku je pak projednávají obě komory parlamentu, stejně jako je to u návrhů vládních. Větší šanci na schválení mají zpravidla vládní návrhy, protože bývají projednávány přednostně a mají větší politickou podporu. V důsledku toho se často stává, že některé poslanecké návrhy dlouho čekají na zařazení na program schůze, a je potřeba vyvinout velké úsilí, aby byly vůbec projednány. Např. nedávná snaha o uzákonění sňatků stejnopohlavních párů, iniciovaná koalicí Jsme fér, vedla po velkém úsilí k zařazení na program schůze, ale návrh se nestihl projednat. Nyní už chybí politická podpora k jeho opětovnému zařazení na program jednání.

Jak ovlivnit legislativní proces

Jak se do legislativního procesu zapojit? A kdy? Možností je celá řada.

V ideálním případě by vláda měla příslušné odborníky a odbornice z akademické sféry a občanského sektoru **zapojit už do procesu tvorby** relevantních zákonů a politik. Tento participativní přístup také vyžaduje Evropská unie.

Příklad

V oblasti genderové rovnosti se nevládní organizace podílí např. na tvorbě akčních plánů a strategií v rámci Rady vlády pro rovnost žen a mužů a jejich výborů, jako je např. Akční plán prevence domácího a genderově podmíněného násilí nebo Akční plán pro vyrovnané zastoupení žen a mužů v rozhodovacích pozicích.

Další varianta je zapojit se do **připomínkového řízení**. To je možné opět buď přes relevantní poradní orgány, anebo je tu možnost stát se nepovinným „připomínkovým místem“. To znamená, že vám relevantní návrhy budou posílány k připomínkám, které ale nejsou závazné. Vždy záleží na konkrétním ministerstvu, jestli vaše připomínky, ale i připomínky ostatních ministerstev, zohlední. Vždy můžete požádat o schůzku příslušného ministra či ministryni, případně úředníky/ce, kteří na návrhu pracují, a své připomínky jim osobně vysvětlit.

Důležitým okamžikem je **projednání návrhu vládou**. V tento moment můžete například poslat členům a členkám vlády dopis, případně můžete zaslat otevřený dopis do médií. Pro získání pozornosti médií můžete v den projednávání uspořádat happening, třeba přímo před Úřadem vlády.

Příklad

Při projednávání zvýšení rodičovského příspěvku se konal před Úřadem vlády

happening rodičů, kteří tam přišli symbolicky předat premiérovi použité dětské pleny. Akce s výstižným názvem „Hovno pro Babiše“ reagovala na to, že zvýšení příspěvku se oproti původnímu slibu týkalo jen části rodičů. Happening měl velkou mediální odezvu, k prosazení požadavku bohužel ale nakonec nevedl.

Foto: Profil organizátorky Michaely Trtikové Vojtkové na sociální síti Facebook

Dalším podstatným momentem **je projednávání návrhu Poslaneckou sněmovnou**. Tady je možností celá řada. Můžete např. prosazovat přijetí pozměňovacích návrhů přes konkrétní poslance či poslankyně. Klíčové je zaměřit se na výbor, který zákon projednává, a jeho členy a členky. Můžete se s nimi sejít osobně, oslovit je emailem nebo se zúčastnit jednání výboru a vystoupit s vlastním příspěvkem. Zajímavou variantou může být i uspořádání veřejného semináře pod záštitou patřičného výboru. Oslovit můžete všechny

poslance a poslankyně, nebo se lze zaměřit na osoby s větším vlivem, jako jsou např. předsedové poslaneckých klubů. Kromě této klasické lobbíngové práce můžete využít tlaku přes média prostřednictvím otevřených dopisů, tiskových zpráv či happeningů. Můžete vyzvat své podporovatele, aby posílali osobní emaily poslancům a poslankyním nebo se jim ozvali přes sociální sítě. Tím se vytvoří tolik potřebný tlak.

Stejným způsobem pak můžete ovlivňovat projednávání zákona na půdě **Senátu**.

Pokud máte dostatečné zkušenosti s tvorbou legislativy, případně máte možnost angažovat právníka-legislativce, **můžete návrh zákona vytvořit sami a nechat ho předložit jako poslanecký návrh za pomoci spřízněného poslance či poslankyně**. Takovou možnost má bohužel málokterá nevládní organizace, ale je možné se pokusit získat dobrovolnickou (pro bono) podporu některé z právních firem.

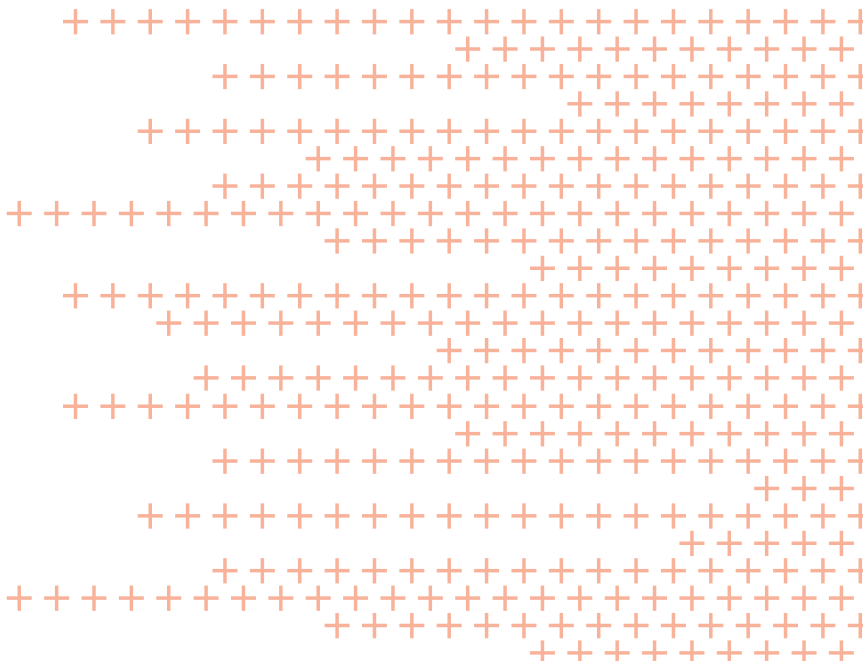
Příklad

Pražský magistrát předložil návrh na regulaci prostituce, který byl velmi problematický a represivní. Nevládním organizacím se podařilo na základě jednání s předsedkyní garančního výboru domluvit organizaci odborného semináře. Na něm odborníci a odbornice se zkušeností z praxe jasně popsali, jak závažné problémy by přijetí zákona způsobilo. Výbor pak oproti původnímu plánu nedoporučil zákon k dalšímu projednání.

V den hlasování o důvěře vládě vedené Petrem Nečasem, ve které nebyla žádná žena, zorganizovalo Fórum 50 % symbolický protestní happening. S vousy a v oblecích, vybaveny nápisem „Chceme do vlády“, se aktivistky vydaly na jednání Poslanecké sněmovny. Ochranka je sice na návštěvnickou galerii nepustila a vláda důvěru nakonec získala, happening však vzbudil mediální pozornost. Premiér Nečas poté musel v hlavních zprávách vysvětlovat, proč nemá ve vládě žádnou ženu.

Foto: Fórum 50 %

3.

Systemové ukotvení rovnosti žen a mužů

Které státní instituce zodpovídají za oblast genderové rovnosti? Kdo se tématu věnuje na půdě Poslanecké sněmovny? A jaké dokumenty, zákony a mezinárodní smlouvy jsou pro toto téma zásadní? Odpovědi na takové otázky naleznete v této kapitole.

Institucionální zajištění genderové rovnosti

Oblast rovnosti žen a mužů spadá pod Úřad vlády¹², tam ji má na starosti **Odbor rovnosti žen a mužů**. Není tedy součástí žádného ministerstva, ale spadá přímo pod vládu a premiéra. Odbor zároveň funguje jako sekretariát pro poradní orgány vlády. Na webových stránkách vlády naleznete kontakty na všechny zaměstnance/kyně odboru, jehož současným ředitelem je Radan Šafařík¹³.

Nejdůležitějším poradním orgánem je **Rada vlády pro rovnost žen a mužů**¹⁴. Rada byla zřízena usnesením vlády z roku 2001 a je stálým poradním orgánem vlády v oblasti vytváření rovných příležitostí pro ženy a muže. Současným předsedou je premiér Andrej Babiš. Členy a členkami jsou zástupci/kyně jednotlivých ministerstev, občanské společnosti a akademické obce¹⁵.

Rada se věnuje především následujícím činnostem:

- sleduje vnitrostátní plnění mezinárodních závazků ČR v oblasti rovnosti žen a mužů, zejména závazků vyplývajících z Úmluvy OSN o odstranění všech forem diskriminace žen a dalších;
- identifikuje ve společnosti aktuální problémy v oblasti rovnosti žen a mužů;
- projednává a doporučuje vládě ČR základní koncepční směry postupu

při prosazování rovnosti žen a mužů, zejména prostřednictvím zpracování návrhů týkajících se politik v jednotlivých oblastech rovnosti žen a mužů, návrhů dílčích opatření ke zlepšení rovnosti žen a mužů, a to z vlastní iniciativy, anebo v rámci úkolů uložených vládou Radě nebo jejímu předsedovi či předsedkyni;

- zaujímá stanoviska k návrhům vládních, resortních a dalších opatření, která se týkají rovnosti žen a mužů;
- hodnotí efektivitu naplňování principu rovnosti žen a mužů v ČR;
- sleduje naplňování a pomáhá realizaci strategických dokumentů vlády ČR pro oblast rovnosti žen a mužů;
- koordinuje základní směry resortních koncepcí v oblasti rovnosti žen a mužů a stanovuje okruh priorit pro projekty resortů na podporu realizace rovnosti žen a mužů;
- **spolupracuje s nevládními neziskovými organizacemi zaměřenými na oblast rovnosti žen a mužů** a s orgány územní samosprávy¹⁶.

Členové a členky Rady mohou vznášet podněty a návrhy k jednání. Vzhledem k vysokému zastoupení nevládních organizací je tedy poměrně snadné domluvit se na předložení konkrétních návrhů a navíc pro ně získat i dostatečnou podporu. Kromě toho je jedna z místopředsednických pozic určena pro nevládní sektor, konkrétně pro **Českou ženskou lobby**, síť organizací hájící práva žen v ČR¹⁷. Role občanské společnosti, nevládních organizací a akademické obce v Radě vlády je v porovnání s jinými radami velmi silná a většinová. Na druhou stranu je dobré mít na paměti, že usnesení Rady adresovaná vládě jsou pouhými doporučeními a nemají tedy žádnou závaznost.

Příklad

Organizace, které se věnují změnám v porodnictví, usilovaly o vytvoření pracovní skupiny pro porodnictví pod Ministerstvem zdravotnictví. Skupina sice vznikla, ale po demonstrativním odchodu lékařů přestala fungovat a její činnost se nepodařilo obnovit. Na jednání Rady vlády tak padl návrh, že by pracovní skupina mohla vzniknout pod Radou vlády pro rovnost žen a mužů.

Návrh byl přijat, a tak od roku 2013 funguje nová Pracovní skupina k porodnictví. Předsedá jí socioložka Marie Čermáková.

Výbory a pracovní skupiny Rady vlády pro rovnost žen a mužů

Pod Radou funguje celá řada výborů a pracovních skupin, které se věnují specifickým tématům:

- Výbor pro institucionální zabezpečení rovnosti žen a mužů
- Výbor pro prevenci domácího násilí a násilí na ženách
- Výbor pro vyrovnané zastoupení žen a mužů v politice a rozhodovacích pozicích
- Výbor pro sladění pracovního, soukromého a rodinného života
- Pracovní skupina k porodnictví
- Pracovní skupina muži a rovnost žen a mužů

Kromě Úřadu vlády působí na každém ministerstvu tzv. **resortní koordinátor/ka pro rovnost žen a mužů**. Ti jsou zodpovědní za agendu genderové rovnosti v rámci svých resortů. Nejčastěji se ale jedná o referenty/ky z personálních oddělení, kteří tak nemají uvnitř ministerstva dostatečný vliv a často ani prostor se tématu věnovat. Bylo by žádoucí, aby měly resorty zřízení i resortní koordinační skupinu, a mohly tak důsledně naplňovat resortní koncepci politiky rovnosti žen a mužů.

Veřejný ochránce práv

Další důležitou institucí, která se tématu rovnosti žen a mužů věnuje, je **ombudsman/veřejný ochránce práv**. Ten se roku 2009 stal „národním tělesem pro rovné zacházení a ochranu před diskriminací“ (anglicky Equality body) a to v souladu s právem resp. příslušnými směrnicemi Evropské unie¹⁸. V jeho kanceláři funguje Oddělení rovného zacházení. Oddělení informuje (především vydává doporučení a stanoviska), vzdělává a pomáhá obětem diskriminace. Neznamená to ale, jak se řada lidí domnívá, že může ombudsman v případných sporech zastupovat oběti diskriminace. Pouze případ zdarma prozkoumá a vydá k němu stanovisko. Pro právní zastupování ombudsman spolupracuje s Pro bono aliancí, která může nemajetným osobám poskytnout právní pomoc zdarma.

Na půdě Poslanecké sněmovny má téma genderové rovnosti na starosti **Stálá komise pro rodinu, rovné příležitosti a národnostní menšiny**¹⁹. Komisi momentálně předsedá silně konzervativní poslanec Aleš Juchelka (ANO 2011).

Strategické dokumenty, mezinárodní závazky a zákony

Které dokumenty, mezinárodní úmluvy a zákony jsou pro oblast rovnosti žen a mužů nejdůležitější?

Ze strategických dokumentů je to především **Vládní strategie pro rovnost žen a mužů na léta 2014–2020**. Strategie je prvním rámcovým vládním dokumentem pro uplatňování politiky rovnosti žen a mužů v České republice, který definuje základní priority a cíle až do roku 2020²⁰. Strategii doplňují akční plány zaměřené na konkrétní oblasti. Jedná se o Akční plán v oblasti prevence domácího a genderově podmíněného násilí a Akční plán pro vyrovnané zastoupení žen a mužů v rozhodovacích pozicích. Plnění akčních plánů i strategie se sice každoročně vyhodnocuje, většina závazků a úkolů ale tradičně zůstává nesplněna. Na jejich naplňování také nejsou vyčleněny žádné finance a za neplnění nehrozí ministerstvům žádné sankce. To je ale typické pro většinu vládních strategií. **I přesto lze tyto dokumenty využít v rámci lobbingu, neboť se jedná o cíle a závazky, k jejichž plnění se vláda zavázala.**

Zásadní význam má Zákon o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací neboli **antidiskriminační zákon**. Zakazuje diskriminační chování na základě věku, sociálního postavení, náboženské a sexuální orientace, ale i pohlaví. Byl přijat roku 2009 a jedná se o směrnici převzatou z Evropské unie. Zákon umožňuje obětem diskriminace bránit se soudní cestou, tato možnost je však využívána jen velmi omezeně.

Zásadním mezinárodním závazkem v oblasti rovnosti žen a mužů, k jehož naplňování se ČR zavázala, je **Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen**²¹, kterou vydala Organizace spojených národů (dále OSN). Byla ratifikována už roku 1982 tehdejším Československem. Úmluva, známá také pod zkratkou CEDAW (The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women), má v sobě zakotven i monitorovací mechanismus.

Každých pět let musí česká vláda expertnímu výboru OSN představit zprávu o plnění Úmluvy. Kromě toho mohou své stínové zprávy představit výboru i zástupci občanské společnosti. Výbor pak na základě těchto zpráv vydá doporučení pro vládu, jak přetrvávající nedostatky odstranit. Úmluvu i doporučení výboru lze opět využít k lobbingu. Zásadní je i to, že je Úmluva součástí českého právního řádu, a proto je závazná. Bohužel i zde neexistují sankce za její porušování nebo za nedodržení doporučení vydaných výborem CEDAW.

Příklad

Česká ženská lobby v roce 2016 sestavila stínovou zprávu k plnění Úmluvy, kterou osobně prezentovala na jednání výboru CEDAW v Ženevě. Na ústním slyšení vystoupila spolu s Ligou lidských práv a The European Roma Rights Center. Problematické oblasti, které ve zprávě popsala, se pak objevily i v závěrečných doporučeních výboru CEDAW adresovaných české vládě. Konkrétně se jednalo třeba o oblast porodnictví či nízkého zastoupení žen v politice a ve vedoucích pozicích, kde nám výbor CEDAW doporučil zavedení kvót jako jednu z priorit. Za další prioritu pak označil odškodnění nedobrovolně sterilizovaných žen²².

4. Financování genderové rovnosti v ČR

Genderově relevantními tématy, která jsou v českém prostředí z veřejných zdrojů financována celkem stabilně, jsou nerovnosti na trhu práce a sladování rodinného (osobního) a pracovního života. Prostřednictvím **Evropského sociálního fondu** je toto téma podporováno od roku 2004 v těchto operačních programech:

- Rozvoj lidských zdrojů – Opatření 2.2: Rovné příležitosti pro ženy a muže
- na trhu práce (2004–2006);
- Lidské zdroje a zaměstnanost – Oblast podpory 3.4: Rovné příležitosti žen a mužů na trhu práce a sladění pracovního a rodinného života (2007–2013);
- Zaměstnanost – Investiční priorita: 1.2 Rovnost žen a mužů (2014–2020).

V prvním programovém období bylo téma sladování rodinného a pracovního života i součástí Jednotného programového dokumentu pro Cíl 3, což byl základní dokument pro čerpání finančních prostředků z ESF v období 2004–2006 na území hlavního města Prahy a byl zaměřen na podporu rozvoje lidských zdrojů.

Další oblastí, která je z veřejných zdrojů financována, je oblast boje proti genderově podmíněnému násilí. Dotace na tyto projekty poskytuje **Ministerstvo spravedlnosti** (příspěvky na služby pro oběti trestné činnosti), **Ministerstvo vnitra** (dotace na provoz krizových a asistenčních linek a prevenci domácího násilí prostřednictvím práce s násilnými osobami), na financování projektů se podílí i **kraje a obce v rámci sociálních služeb**. Mnohé služby a aktivity jsou financovány také z Evropského sociálního fondu.

V roce 2013 byl **Ministerstvem práce a sociálních** věcí jako tehdejší gestorem agendy vyhlášen Dotační program na podporu veřejně účelných aktivit nestátních neziskových organizací zabývajících se rovnými příležitostmi žen a mužů s celkovou alokací 5 milionů korun. V lednu 2014 byl po sedmi letech obnoven post ministra pro lidská práva. Téma rovnosti žen a mužů se tak znovu přesunulo do gesce Úřadu vlády a spolu s ním i tento dotační program.

Na rozdíl od Evropského sociálního fondu je v tomto programu agenda rovnosti žen a mužů pojímána komplexněji, nikoli pouze v návaznosti na trh práce. Od roku 2015, resp. 2016, pokrývá všechny oblasti identifikované ve Vládní strategii pro rovnost žen a mužů na léta 2014–2020. V roce 2017 pak byla celková alokace navýšena z 5 na 7 milionů korun.

Po volbách v roce 2017 a následném jmenování nové vlády se však situace změnila. Při projednávání rozpočtu na rok 2018 podal opoziční poslanec Jakub Janda (ODS) návrh na přesun těchto prostředků na sport, ten však nebyl úspěšný. Dotační program se tím ale dostal do centra pozornosti politiků a političek, médií i veřejnosti. Situace se opakovala i v roce 2018, kdy již byl schválen návrh na snížení dotace, a celková alokace se tak v rozpočtu snížila na 2 miliony korun. V roce 2019 už i sám Úřad vlády do rozpočtu navrhl alokaci jen ve výši 2 milionů korun. Ve výzvě na rok 2021 je sice uvedena alokace 7 milionů korun, ovšem s dovětkem, že se výše může měnit v návaznosti na schvalování státního rozpočtu. Podle posledních dostupných informací je ze strany Úřadu vlády v rozpočtu navržena alokace ve výši 4 milionů korun.

5.

Historie prosazování genderové rovnosti v ČR

Jaký byl průběh prosazování rovnosti žen a mužů po Sametové revoluci? A jak jsme na tom vlastně dnes? Tato kapitola bohužel mnoho důvodů k optimismu neskýtá. Prosazování genderové rovnosti v ČR bylo a je velmi těžké a pomalé, což se odráží i v názvu této publikace. Zvláště vývoj v zemích Visegrádské čtyřky, tedy v ČR, Polsku, Maďarsku a na Slovensku, je značně znepokojivý. Můžeme se utěšovat tím, že Česká republika není Maďarsko, ale mezi jednotlivými zeměmi lze vysledovat četné paralely.

Po pádu komunismu bylo téma rovnosti žen a mužů v ČR opomíjené a vysmívané. Na rozdíl od ekologie či lidských práv nebylo považováno za legitimní ani ze strany politiků, ani ze strany médií a široké veřejnosti. Rovnost žen a mužů byla spojována s propagandou bývalého režimu, feminismus pak byl znevažován coby nesmyslný vynález amerických feministek. Česká společnost se tak vrátila zpět k tradičnímu a konzervativnímu pojetí rolí žen a mužů. Už na začátku devadesátých let sice vznikly nevládní ženské organizace, jejich vliv byl však minimální²³.

Zásadní změnu přinesl až proces vstupu do Evropské unie. Tlak EU přinutil českou vládu a politiky, aby se tématu genderové rovnosti začali věnovat, jedná se totiž o jednu ze základních hodnot EU. Téma bylo legitimizováno a stalo se součástí politické agendy. Tlak EU také přinutil vládu, aby posílila roli občanské společnosti a zapojila ji do tvorby politik. To se týkalo všech oblastí, nejen rovnosti žen a mužů. Vznikly poradní orgány, včetně Rady vlády pro rovnost žen a mužů. Význam a vliv ženských organizací tak zásadně posílil²⁴.

Po vstupu ČR do Evropské unie v roce 2004 se vývoj bohužel výrazně zbrzdil. Unie totiž nemá efektivní páky, jak přimět své členské státy k dodržování společných pravidel a hodnot. To je dobře vidět třeba na příkladu Maďarska.

V posledních letech navíc v Evropě sílí konzervativní trendy a útoky na genderovou rovnost. Odpor vůči genderu dokonce slouží jako tmelící faktor pro různá konzervativní uskupení²⁵. Konzervativní, často ale i antiliberální a krajně pravicové skupiny se navíc propojují a spolupracují nejen v rámci jednotlivých zemí, ale i na mezinárodní úrovni.

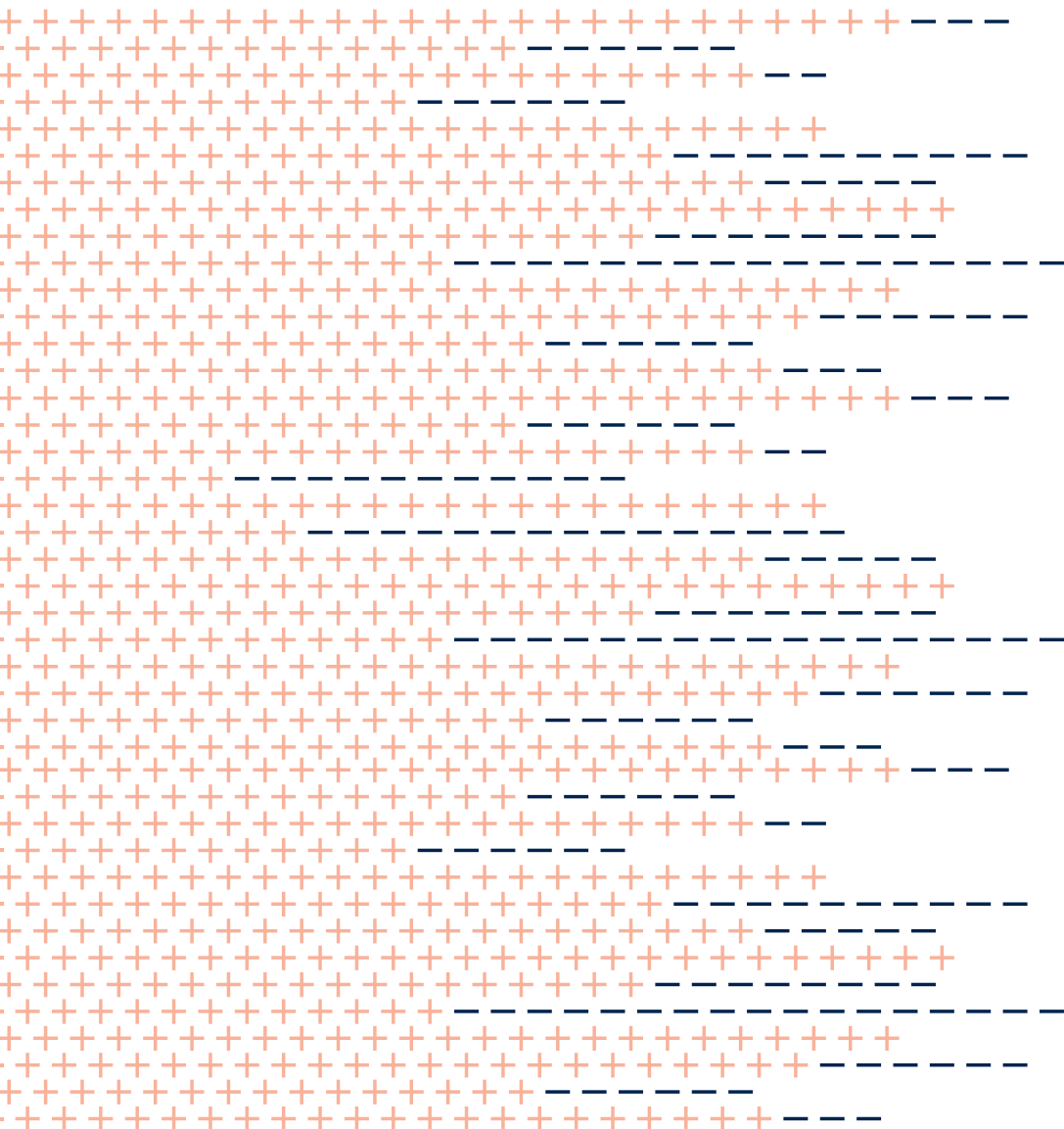
Příklad

Jasným příkladem toho, jak se konzervativci v jednotlivých zemích vzájemně podporují, je odpor proti přijetí Istanbulské úmluvy. Totožné výzvy a dopisy předčítají biskupové a kněží věřícím v různých zemích, a to za podpory konzervativních politiků. V českém kontextu se do této pestré koalice odpůrců hlasitě zapojila i krajně pravicová „vlastenecká“ uskupení. Jejich tlaku nakonec podlehl i premiér a vláda nedávno stáhla ratifikaci úmluvy z jednání vlády. Na Slovensku byla ratifikace také zastavena. Polsko, které už úmluvu ratifikovalo, se od ní snaží odstoupit.

Ženské organizace jsou úřadujícími politiky opět prohlašovány za nelegitimní či dokonce škodlivé. A z genderu se stalo další sprosté slovo. Útoky na téma genderové rovnosti vedly například k opakovaným pokusům poslanců zamítnout přidělení prostředků ze státního rozpočtu na dotaci Úřadu vlády na podporu rovných příležitostí pro ženy a muže. Tyto aktivity nakonec získaly podporu a poslancům se podařilo škrtnout prostředky na jedinou státní dotaci, která byla určena k naplňování rovnosti žen a mužů.

Na druhou stranu je povzbudivé, že v Česku velmi dobře funguje spolupráce mezi Odborem rovnosti žen a mužů, tedy státní institucí zodpovědnou za agendu genderové rovnosti, a ženskými organizacemi spolu s akademickou sférou. Ženské organizace navíc efektivně spolupracují v rámci České ženské

lobby, která má již 39 členských organizací. Navzdory momentálnímu nepříznivému politickému klimatu se tak daří i nadále posouvat naši společnost směrem ke skutečné rovnosti žen a mužů. Máme před sebou ale ještě dlouhou cestu.

6. Aktuální data k genderovým nerovnostem

Pro efektivní advokační práci je potřeba mít k dispozici relevantní data ilustrující aktuální situaci i dlouhodobý vývoj. Níže jsou uvedeny klíčové zdroje, z nichž lze aktuální data a informace čerpat.

Instituce	Název zdroje	Periodicita	Odkaz
Český statistický úřad	Zaostřeno na ženy a muže	1 x ročně	https://www.czso.cz/csu/czso/zaostreno-na-zeny-a-muze
Eurofound		nepravidelně	https://www.eurofound.europa.eu/
Eurostat	Database	4 x ročně	https://ec.europa.eu/eurostat/data/databas
Evropský institut pro rovnost žen a mužů	Gender Equality Index	nepravidelně	https://eige.europa.eu/gender-equality-index
Světové ekonomické fórum	Global Gender Gap Report	1 x ročně	https://www.weforum.org/reports
Úřad vlády ČR	Zpráva o rovnosti žen a mužů v ČR	1 x ročně	https://www.vlada.cz/cz/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/zakladni-dokumenty-rady-123714/

1. Teorie a nástroje vhodné pro advokační práci

¹ *Global Gender Gap report 2020.*

http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2020.pdf

² Ashoka, *Embracing complexity: Towards a shared understanding of funding systems change, 2020.*

<https://www.ashoka.org/en-us/story/embracing-complexity-towards-shared-understanding-funding-systems-change>

³ Machálek, P., Štefanec, M., Drahokoupil, Š.: *Rukověť zdánlivě bezmocných: Jak naplánovat advokační kampaň.* Nadace OSF, Praha 2020.

https://osf.cz/wp-content/uploads/2020/09/Rukov%C4%9B%C5%A5-zd%C3%A1nliv%C4%9B-bezmocn%C3%BDch-2020_Nadace-OSF.pdf

⁴ *The 5Rs Framework.* USAID, 2016.

https://usaidlearninglab.org/sites/default/_les/resource/_les/5rs_techncial_note_ver_2_1__nal.pdf

⁵ Machálek, P., Štefanec, M., Drahokoupil, Š.: *Rukověť zdánlivě bezmocných: Jak naplánovat advokační kampaň.* Nadace OSF, Praha 2020, s. 27-28.

https://osf.cz/wp-content/uploads/2020/09/Rukov%C4%9B%C5%A5-zd%C3%A1nliv%C4%9B-bezmocn%C3%BDch-2020_Nadace-OSF.pdf

⁶ *Idem*, s. 35-38

2. Legislativní proces a způsoby jeho ovlivňování

⁷ Schéma legislativního procesu najdete na stránkách Poslanecké sněmovny PČR.

<https://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=331>

⁸ Podrobnější popis legislativního procesu najdete na stránkách Poslanecké sněmovny PČR. <https://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=173>

⁹ Úřad vlády zpracoval a zveřejnil metodiku, jak takové hodnocení správně provádět. <https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Metodika-PO-OPONENTURE.pdf>

¹⁰ <https://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=194>

¹¹ <https://www.psp.cz>, <https://www.senat.cz/>

3. Systémové ukotvení rovnosti žen a mužů

¹² Od roku 2001, kdy získala agenda rovnosti žen a mužů institucionální rámec, bylo téma v gesci Ministerstva práce a sociálních věcí. V návaznosti na vznik postu ministryně pro lidská práva a národnostní menšiny v roce 2007 byla agenda přesunuta na Úřad vlády ČR. Po volbách do PSP ČR v roce 2010 a následném sestavení vlády nebyla tato agenda na ministerské úrovni zachována a nebyla obsazena ani pozice zmocněnce/zmocněnkyně pro lidská práva. V roce 2011 pak byla agenda přesunuta zpět na Ministerstvo práce a sociálních věcí. V gesci MPSV byla až do roku 2014, kdy se opět přesunula na Úřad vlády ČR, kde zůstává dodnes. Podrobněji viz výroční zpráva Rady vlády pro rovné příležitosti žen a mužů, resp. Rady vlády pro rovnost žen a mužů dostupné na <https://www.vlada.cz/cz/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/zakladni-dokumenty-rady-123714/>

¹³ <https://www.vlada.cz/cz/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/rada-vlady-pro-rovnost-zen-a-muzu-121632/>

¹⁴ Idem

¹⁵ https://www.vlada.cz/cz/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/clenky_a_clenove/clenky-a-clenove-rady-vlady-pro-rovne-prilezitosti-zen-a-muzu-123042/

¹⁶ <https://www.vlada.cz/cz/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/rada-vlady-pro-rovnost-zen-a-muzu-121632/>

¹⁷ <https://czlobby.cz/>

¹⁸ <https://www.ochrance.cz/diskriminace/>

¹⁹ <https://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=6000>

²⁰ <https://www.vlada.cz/cz/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/vladni-strategie-pro-rovnost-zen-a-muzu-126186/>

²¹ <https://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/dokumenty/umluva-o-odstraneni-vsech-forem-diskriminace-zen-19711/>

²² <https://czlobby.cz/cs/projekty/lobbying-na-zasedani-vyboru-osn-cedaw-2016>

4. Financování genderové rovnosti v ČR

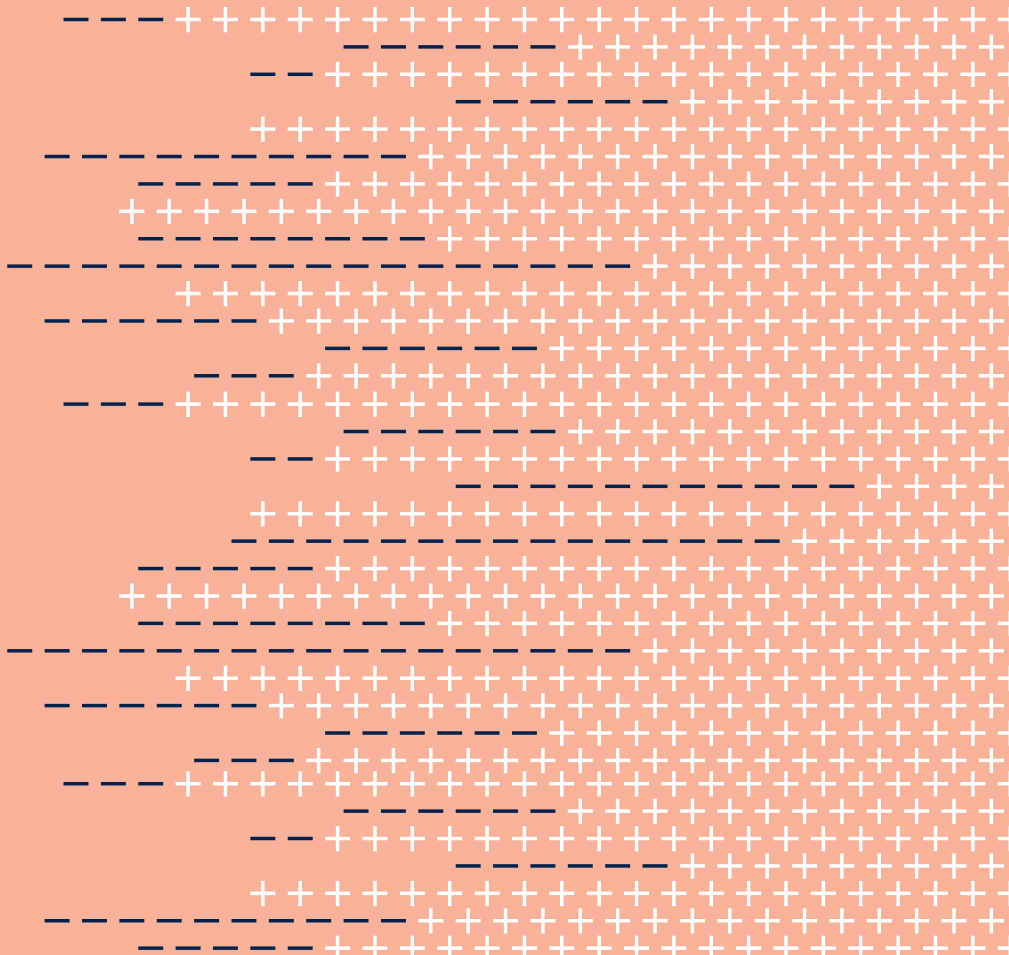
5. Historie prosazování genderové rovnosti v ČR

²³ Císař, O., Vráblíková, K.: *Popelka na cestě do Bruselu: České skupiny prosazující rovnost mezi ženami a muži a Evropská unie*. Sociální studia, Brno: FFS MU, 2007, č. 3, s. 107-120.

²⁴ Idem

²⁵ Kováts, E., Póim M. (eds.): *Gender as symbolic glue: The position and role of conservative and far right parties in the anti-gender mobilizations in Europe*. Friedrich Ebert Stiftung, Budapest 2015. Dostupné z: <https://library.fes.de/pdf-files/bue-ros/budapest/11382.pdf>

ZDROJE A DOPORUČENÁ LITERATURA

Anti-gender movements on the rise? Heinrich-Böll-Stiftung, 2015.

http://feminism-boell.org/sites/default/les/endl_anti-gender-movements-on-the-rise_web.pdf

Ashoka, *Embracing complexity: Towards a shared understanding of funding systems change*, 2020.

<https://www.ashoka.org/en-us/story/embracing-complexity-towards-shared-understanding-funding-systems-change>

Císař, O., Vráblíková, K.: *Popelka na cestě do Bruselu: České skupiny prosazující rovnost mezi ženami a muži a Evropská unie*. Sociální studia, Brno: FFS MU, 2007, c. 3, s. 107-120.

Global Gender Gap report 2020.

http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2020.pdf

Kos Mottlová, M. (eds.): *Nebezpečná genderová ideologie v České republice?* Social Watch CZ, 2019.

<http://www.socialwatch.cz/wp-content/uploads/social-watch-2019-gender.pdf>

Kováts, E., Pöim M. (eds.): *Gender as symbolic glue: The position and role of conservative and far-right parties in the anti-gender mobilizations in Europe*.

Friedrich Ebert Stiftung, Budapest 2015.

<https://library.fes.de/pdf-les/bueros/budapest/11382.pdf>

Machálek, P., Štefanec, M., Drahokoupil, Š.: *Rukověť zdánlivě bezmocných: Jak naplánovat advokační kampaň*. Nadace OSF, Praha 2020.

https://osf.cz/wp-content/uploads/2020/09/Rukov%C4%9B%C5%A5-zd%C3%A1n%C4%9B-bezmocn%C3%BDch-2020_Nadace-OSF.pdf

The 5Rs Framework. USAID, 2016.

https://usaidlearninglab.org/sites/default/%C2%ADles/resource/%C2%ADles/5rs_techncial_note_ver_2_1_%C2%ADnal.pdf

Metodika hodnocení dopadu na rovnost žen a mužů.

<https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Metodika-PO-OPONENTURE.pdf>

Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen, OSN.

<https://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/dokumenty/umluva-o-odstraneni-vsech-forem-diskriminace-zen-19711/>

Vládní strategie pro rovnost žen a mužů:

https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/St_rategie_pro_rovnost_zen_a_muzu_2014-2020.pdf

Webové stránky České ženské lobby: <https://czlobby.cz/>

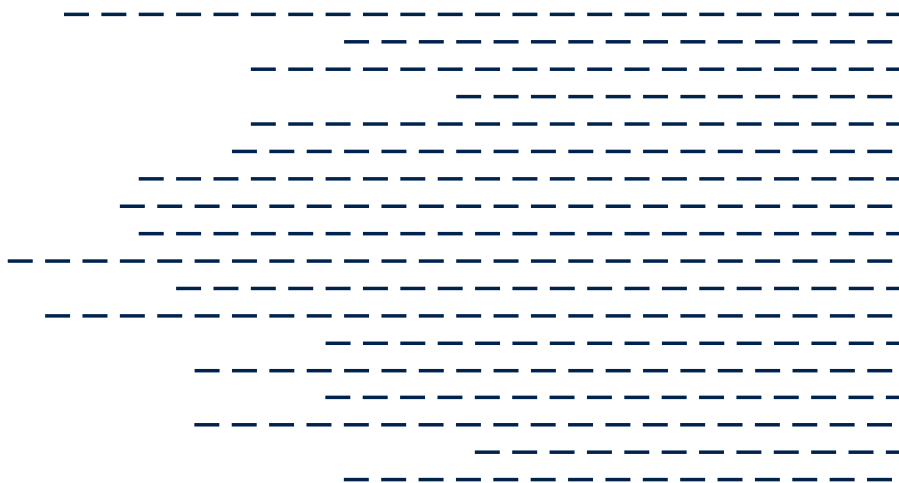
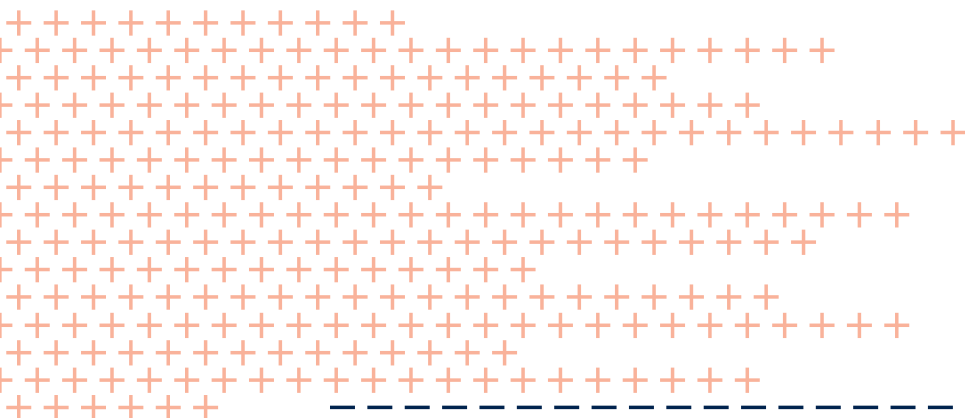
Webové stránky veřejného ochránce práv: <https://www.ochrance.cz/diskriminace/>

Webové stránky Poslanecké sněmovny: <https://www.psp.cz>

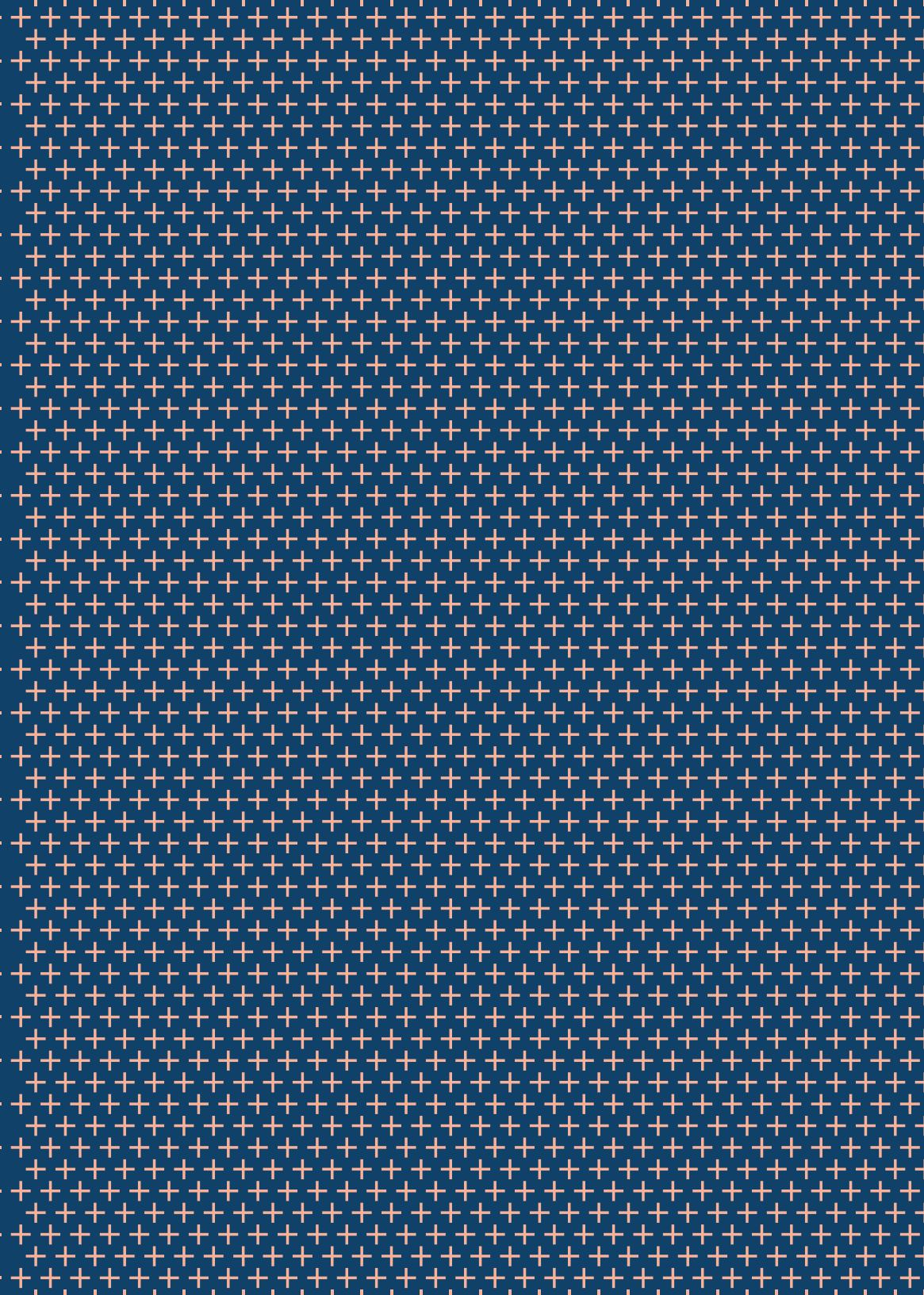
Webové stránky Senátu: <https://www.senat.cz/>

Hlavou proti zdi aneb jak na prosazování genderové rovnosti v ČR

Jana Smiggels Kavková, M.A.

Spolufinancováno
z programu Evropské unie
Erasmus+

Spolufinancováno
z programu Evropské unie
Erasmus+

